

ICT A ŽIVOT DNEŠNÍCH DOSPĚLÝCH (POHLEDEM EMPIRICKÉHO VÝZKUMU)

ICT and Lives of Present-day Adults (As Seen Through Empirical Research)

Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.

Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
E-mail: zounek@phil.muni.cz

Abstrakt

Příspěvek je jedním z výstupů výzkumného projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje“ (registrační číslo projektu IJ 017/04-DP2, projekt podporovaný MPSV ČR). Jedna z oblastí výzkumu se soustřeďuje na roli informačních a komunikačních technologií (ICT) v osobním i profesním životě dospělých v ČR. V dotazníkovém šetření jsme identifikovali několik skupin dospělých podle toho, jak se respondenti charakterizovali ve vztahu k využívání počítačů, resp. ICT. V příspěvku se zaměříme na popis těchto skupin a také např. na to, zda se zmíněné skupiny respondentů zúčastnily v poslední době nějaké vzdělávací akce a zda můžeme identifikovat rozdíly mezi těmito skupinami v účasti na vzdělávacích aktivitách.

Abstract

The paper is one of the outputs of research project “Adult education at various stages of the life cycle: priorities, opportunities and possible development” (project no. IJ 017/04-DP2, supported by the Ministry of Labour and Social Affairs of the Czech Republic). One of the parts of the project concentrates on the role of information and communication technologies (ICT) in private and professional lives of adults in the Czech Republic. We used a questionnaire survey to identify several groups of adults depending on how the respondents characterized themselves with respect to computer/ICT use. The paper will focus on whether respondents categorized within the above-mentioned groups had recently participated in an educational event and whether differences between these groups as to participation in educational events can be identified.

Socioekonomické a vzdělávací aspekty ICT v životě dospělých

Současná doba je charakteristická velmi dynamickým rozvojem informačních a komunikačních technologií (ICT). Aniž si to mnozí lidé vůbec uvědomují, prostředky ICT ovlivňují jejich životy zásadním způsobem. Znalost práce s počítačem, přístup k internetu či používání elektronické pošty se stávají stále důležitějším faktorem plnohodnotného začlenění jedince do společnosti, do světa práce apod. Na jednotlivce jsou kladeny stále nové požadavky, které se týkají zejména jejich vybavenosti a připravenosti žít a pracovat v době, která je charakteristická neustálými změnami, technologickým rozvojem či zvyšujícím se významem informací a vědění.

Nabízí se tedy otázka, jaké jsou hlavní aspekty využívání ICT dospělými. Proč jsou vlastně informační a komunikační technologie důležité pro dospělé? Můžeme rozlišit dva hlavní okruhy aspektů: socioekonomické a vzdělávací. Socioekonomické aspekty souvisejí s charakterem, požadavky či potřebami současné a zejména budoucí ekonomiky a společnosti.

Znalosti a dovednosti potřebné k ovládní různých prostředků ICT bývají přirovnávány svým významem ke gramotnosti. ICT rovněž úzce souvisejí s ekonomickou aktivitou jednotlivce, jeho postavením na trhu práce, zaměstnatelností, ale také s poradenstvím či plánováním další profesní dráhy. Vzdělávací aspekty odrážejí zejména různorodé možnosti, které skýtají ICT pro formální, neformální a informální vzdělávání či pro rozvoj jednotlivce. ICT přitom mohou být jak obsahem vzdělávání (učit se ovládat počítač, komunikovat prostřednictvím elektronické pošty, vyhledávat informace na internetu apod.), tak i nástrojem, který „zprostředkovává“ a podporuje učení. V této souvislosti se užívá v poslední době termín e-learning (Zounek, 2006a). Informační a komunikační technologie nabízejí značný potenciál pro změnu či inovaci metod vyučování a učení, i když nemohou zcela nahradit ve výuce lidský faktor a její sociální rozměr.

Negativní dopady implementace ICT na život a vzdělávání dospělých

S rozvojem ICT a jejich pronikáním do života společnosti se začaly vytvářet rozdíly v přístupu jednotlivců, ale i firem, institucí, regionů či zemí k moderním technologickým prostředkům a službám (internet, mobilní telefon, elektronická pošta, elektronické bankovníctví atp.). Tyto rozdíly jsou souhrnně označovány jako „digitální propast“ (digital divide, digital gap), kterou je možno charakterizovat jako rozdíly „mezi těmi, kteří mohou profitovat z možností poskytovaných těmito technologiemi a těmi bez této možnosti. Rozdíly v možnosti přístupu a využívání nových informačních technologií mohou způsobit nový druh sociálních rozdílů a prohloubit dosavadní, založené na vzdělání, pohlaví, věku, rodinném zázemí, finanční situaci atd. (...) Přístup k informačním a komunikačním zdrojům, který tyto technologie umožňují, je čím dál více považován za klíčový faktor ekonomického a sociálního rozvoje“ (Vysvětlení, 2005, nestránkováno).

Je tedy zřejmé, že ti, kdo mají k dispozici odpovídající ICT infrastrukturu a umí pracovat s ICT, mají přístup ke zdrojům informací, vzdělávání, různým službám (nejen komerčním, ale i veřejné správy) a vědění – stávají se „informačně bohatými“ a mohou tak získávat i výraznou výhodu oproti těm, kteří z různých důvodů přístup k prostředkům ICT a službám nemají. Vzniká tak skupina „informačně chudých“ či znevýhodněných. V této souvislosti se hovoří rovněž o „vyloučení“ (exkluzi, někdy také e-exkluzi), jež snižuje ba znemožňuje jednotlivcům aktivně se podílet na ekonomice a životě současné společnosti (Learning to Bridge, 2000). Digitální propast a exkluze tak může představovat (skryté) riziko pro společnost a zároveň ohrožení sociální koheze, případně být zdrojem nejistot jednotlivců.

Zaměření příspěvku a metodologie

V tomto příspěvku vycházím z předchozích výsledků výzkumného projektu publikovaných ve studii ICT, digitální propast a vzdělávání dospělých: socioekonomické a vzdělávací aspekty digitální propasti v České republice (Zounek, 2006b). Současně ale přináším nové výsledky z následných analýz dat, které rozšiřují poznání dané problematiky. Snažím se mapovat rozdíly mezi dospělými ve využívání prostředků ICT, dále mne budou zajímat důvody, proč dospělí nepracují s ICT a budu se rovněž věnovat vybraným socioekonomickým a vzdělávacím aspektům využívání ICT v životě dospělých. Odpovím na otázku, zda mezi dospělými v ČR existuje tzv. digitální propast a pokud ano, v jakých oblastech ji můžeme identifikovat. V závěrečné části příspěvku se budu věnovat účasti dospělých v neformálním vzdělávání.

Příspěvek vychází z dat získaných reprezentativním šetřením založeným na pravděpodobnostním výběru, které bylo realizováno formou osobních rozhovorů v domácnostech na základě dotazníku v květnu 2005. Výzkumný vzorek tvořilo celkově 1418

respondentů ve věkové kategorii 20 až 65 let (návrstnost 49%). Data získaná dotazníkem byla analyzována programem Statistica 7.1., když byly využity pro účely tohoto článku zejména popisné statistiky, filtrování a překódování proměnné.

Rozdíly mezi dospělými ve využívání ICT

Při analýze rozdílů ve využívání počítačů mezi dospělými, potažmo ICT, vycházím z položky dotazníku, která zjišťovala, jak respondenti sami sebe charakterizují ve vztahu k využívání počítačů. Pro zjišťování této charakteristiky jsem v dotazníku použil tzv. samohodnotící přístup, kdy byli respondenti dotazováni, jsou-li schopni vykonávat určité úkoly s použitím ICT, přičemž jejich dovednosti nebyly reálně testovány. V ČR je podle posledních výzkumů velikost odchylky mezi sebehodnocením a skutečným stavem znalostí a dovedností v oblasti ICT 3 % (e-Skills, 2006). Přehled rozložení do jednotlivých kategorií uživatelů v našem vzorku přináší následující tabulka (Tab. 1).

Tab. 1 *Jak se respondenti charakterizují ve vztahu k využívání počítačů*

Kategorie	Počet	%
Nepracují s počítačem	456	32,3
Začátečník	238	16,9
Běžný uživatel	532	37,7
Pokročilý uživatel	157	11,1
Profesionál	28	1,9

Některé zmíněné kategorie jsou syceny poměrně málo, proto jsem se rozhodl překódovat původních pět kategorií a vytvořit dvě nové, které jsem pojmenoval: Počítačově zdatní a Počítačově nezdatní (Tab. 2). První kategorie zahrnovala Běžné uživatele, Pokročilé uživatele a Profesionály – tedy všechny respondenty, kteří pracují s počítači zcela běžně. Počítačově nezdatní jsou ti, jejichž znalosti a dovednosti v práci s počítačem jsou velmi malé nebo žádné (Nepracují s počítačem a Začátečníci).

Tab. 2 *Kategorie respondentů (po překódování)*

Kategorie	Počet	%
Počítačově zdatní	717	50,8
Počítačově nezdatní	694	49,2

Uvedené nálezy korespondují do jisté míry s výzkumem agentury STEM provedeným v září 2005, v němž bylo zjištěno, že internet v ČR využívá 49,6% (Šmahel, 2005). Podíváme-li se na výzkum Ministerstva informatiky, který realizovala společnost STEM/MARK v roce 2005, zjistíme, že podle tohoto výzkumu neumí pracovat s počítačem 34% respondentů ve věku 18 až 60 let (Ministerstvo, 2005). Tento výsledek rovněž odpovídá zjištění v rámci mého šetření. Výzkum Ministerstva informatiky a STEM/MARK však použil jinou metodologii výzkumu a např. znalosti vybrané skupiny respondentů testoval přímo na reálných úkolech na počítači. Jedním z hlavních výsledků uvedeného výzkumu pak je, že pouze 27% Čechů je počítačově gramotných (podrobněji viz Ministerstvo, 2005; <http://www.stemmark.cz/archive.htm>). Lze se tedy domnívat, že v odpovědích respondentů v rámci mého empirického šetření může hrát svoji roli stylizace a procento Počítačově nezdatných by se mohlo při reálném testování dovedností ještě nepatrně zvýšit. Nemůžeme ovšem rovněž opomenout fakt, že k Počítačově nezdatným řadím i ty, kteří se učí s počítačem pracovat. Je tedy možné předpokládat, že se v průběhu určitého času stanou pokročilejšími uživateli a poměr mezi oběma skupinami se tak změní.

Proč dospělí s ICT nepracují

Vycházíme-li z předpokladu, že počítače a internet jsou v dnešní době poměrně široce rozšířené nejenom ve školách, v podnicích či v různých institucích, ale i v domácnostech a jejich využívání se stává běžnou součástí mnoha lidských činností, pak je důležité poznat důvody lidí, proč s ICT nepracují, resp., co jim v tom brání. Zvláště v případě, kdy takřka třetina našich respondentů (celkově 456) uvedla, že s počítači nepracuje. Této skupině respondentů jsme předložili několik výroků, s nimiž měli vyjádřit souhlas nebo nesouhlas.

Tab. 3 *Důvody, proč lidé nepracují s počítačem nebo ho nevyužívají*

Výrok	Odpověď ano		Odpověď ne	
	Počet	%	Počet	%
Počítač nebo internet pro svůj život nepotřebuji	278	60,9	178	39,1
Myslím, že bych to vůbec nezvládl(a)	108	23,7	348	76,3
Jsem už na to stará(ý)	141	30,9	315	69,1
Počítač si nemohu finančně dovolit	116	25,4	340	74,6
Počítače a internet jsou pro lidstvo škodlivé	11	2,4	445	97,6

Z tabulky můžeme vyčíst, že jedním z významných důvodů, proč lidé ICT nepoužívají je prostě to, že veškerý jejich život se obejde bez moderních technologií. Tato skupina lidí pak zřejmě nebude mít ani důvod se s ICT nějakým způsobem seznamovat. Na druhou stranu jen málo respondentů vidí ICT jako něco, co může být v obecném smyslu lidstvu nebezpečné. Zhruba čtvrtina lidí si počítač nemůže dovolit z finančních důvodů. Zdá se tedy, že zakoupení počítače, případně dalších periférií (např. tiskárny) může znamenat pro relativně velkou skupinu lidí poměrně velkou investici, a to i přesto, že ceny výpočetní techniky se neustále snižují. Obecně je s využíváním nejmodernějších technologií spojován názor, že starší lidé s počítači pracují méně či se s nimi nenaučí pracovat vůbec, ať už z jakýchkoliv důvodů. Výsledky naznačují, že skutečně věk může být jednou z bariér, proč lidé s ICT nepracují či nechtějí pracovat, protože celých 30 % respondentů souhlasilo s výrokem „Jsem už na to starý“. Takřka pětina dotázaných si dále myslí, že by práci s počítačem nezvládla. Otázkou zůstává, zda tito dospělí odpověděli na základě nějaké své dřívější (negativní) zkušenosti, nebo je to jen jistý druh alibismu či prostě „úniková“ odpověď.

Důvody, proč dospělí nepracují s ICT, jsou velmi rozmanité a záleží na mnoha faktorech, ať už je to osobnost člověka, jeho priority či hodnoty nebo faktory sociální. Je zřejmé a zcela přirozené, že existuje určitá skupina lidí, kterou oblast ICT nezajímá nebo je nepotřebují. Je ovšem otázkou, zda tyto názory či postoje dospělých pramení ze znalosti možností a zejména slabých stránek ICT (či negativních následků jejich využívání – závislost, zdravotní problémy, poruchy komunikace apod.), nebo naopak z neznalosti těchto technologií, případně z nedostatečné informovanosti o jejich možném využití. Další otázkou je, kde hledat kořeny názoru, že je člověk na práci s počítačem „starý“, případně by tuto práci „vůbec nezvládl“.

Socioekonomické aspekty začleňování ICT do života dospělých

Postupné pronikání ICT do různých sfér života lidí implikuje celou řadu dalších otázek týkajících se osobních a socioekonomických charakteristik Počítačově zdatných a Počítačově nezdatných dospělých.

Kdo jsou lidé, kteří pracují běžně s počítači a kteří počítače nevyužívají?

V následující části textu budu detailněji analyzovat obě kategorie dospělých s cílem poznat jednotlivé determinanty digitální propasti v populaci dospělých v ČR, ale také s cílem detailněji poznat život obou skupin dospělých. Vzhledem k omezenému prostoru zde uvádím výsledky ve zkrácené podobě, podrobnější výsledky lze nalézt ve zmíněné studii ICT, digitální propast a vzdělávání dospělých: socioekonomické a vzdělávací aspekty digitální propasti v České republice (Zounek, 2006b).

Velikost bydliště

Dříve, než se zaměříme na osobnostní charakteristiky obou skupin respondentů, podíváme se, zda a jaké rozdíly jsou mezi těmito skupinami z pohledu velikosti bydliště.

Tab. 4 *Velikost bydliště*

Počítačově zdatní		
Velikost obce (v tis.)	Počet	%
20–99,9	211	29,4
do 4,9	177	24,7
100 a více	172	24,0
5–19,9	157	21,9

Tab. 5 *Velikost bydliště*

Počítačově nezdatní		
Velikost obce (v tis.)	Počet	%
do 4,9	257	37,0
5–19,9	168	24,2
20–99,9	155	22,3
100 a více	114	16,4

Pokud použijeme ještě jemnější kategorizaci velikosti bydliště, zjistíme, že rovná čtvrtina Počítačově nezdatných dospělých žije v obci do 1 999 obyvatel, dalších 13 % bydlí v obci mezi 5 000 a 9 999 obyvateli a stejné procento respondentů má bydliště ve městě o velikosti 20 000 až 49 999 obyvatel. Nejméně „nezdatných“ uživatelů (7 %) žije ve městech se 100 000 až 499 999 obyvateli. Nejvíce „zdatných“ (18 %) žije v obcích o velikosti 20 000 až 49 999 obyvatel, nejméně (7 %) pak ve městech s 100 000 až 499 999 obyvateli.

Věk

Sledujeme-li problematiku začleňování ICT do života společnosti, pak je jednou z velmi důležitých oblastí věk uživatelů. Obecně lze očekávat, že starší lidé z mnoha důvodů využívají počítačů méně než ti mladší (např. se dosud s počítači během svého života či své profesní kariéry vůbec nesetkali a není jim zřejmý smysl jejich využití atd.). Věk je proto chápán jako jedna z významných determinant využívání ICT a tím i digitální propasti (srov. např. Šmahel, 2005). Dokladem mohou být například data Českého statistického úřadu (Informační, 2005), kdy procento uživatelů osobního počítače klesá s věkem. Je tedy velmi důležité sledovat rovněž Počítačově zdatné a nezdatné z hlediska věkové struktury.

Tab. 5 *Věková struktura*

Počítačově zdatní		
Věk	Počet	%
20–29	221	31,6
30–39	153	21,9
40–49	157	22,4
50–59	134	19,1
60 a více	35	5,0

Tab. 6 *Věková struktura*

Počítačově nezdatní		
Věk	Počet	%
50–59	193	28,4
60 a více	165	24,3
40–49	129	19,0
30–39	122	17,9
20–29	71	10,4

Počet „nezdatných“ klesá s věkem, přesto se poněkud překvapivě celých 28% respondentů ve věku 20 až 39 let řadí do skupiny, která s počítačem nepracuje nebo teprve začíná. Toto zjištění je přinejmenším překvapující vzhledem k tomu, že právě skupina

mladých lidí, kteří nepracují s počítačem může, být již dnes, ale zejména v budoucnu ohrožena sociální exkluzí a případná absence dovedností v práci s ICT může představovat jednu z možných bariér jejich dalšího rozvoje či překážek v dobré uplatnitelnosti na trhu práce.

Pohlaví

V mém šetření se neprojeví dramatické rozdíly, ale je nutné jim věnovat pozornost. Mezi Počítačově zdatnými, kde muži a ženy tvoří zhruba dvě stejné skupiny (55 % mužů a 45 % žen). V kategorii Počítačově nezdatných je rozdíl již větší – 60 % žen a 40 % mužů.

Vzdělání

Vzdělání, vzdělávání, znalosti, vědění a přístup k němu – tyto pojmy patří ke klíčovým charakteristikám moderní společnosti a zároveň patří k významným determinantám digitální propasti. Zajímalo mne tedy, jak budou sledované skupiny respondentů strukturovány podle dosaženého vzdělání. V kategorii Vzdělání je nutné brát v potaz i zastoupení dospělých ve společnosti s různými stupni dosaženého vzdělání (a to zejména s ohledem na minulost a např. omezené možnosti studovat na vysoké škole).

Tab. 7 Dosažené vzdělání „zdatných“

Počítačově zdatní		
Dokončené vzdělání	Počet	%
Ukončené úplné střední odborné	293	41,0
Vyučení bez maturity	116	16,2
Ukončené vysokoškolské	104	14,6
Ukončené střední všeobecné	72	10,1
Vyučení s maturitou	55	7,7

Tab. 8 Dosažené vzdělání „nezdatných“

Počítačově nezdatní		
Dokončené vzdělání	Počet	%
Vyučení bez maturity	402	58,3
Dokončené základní	102	14,8
Ukončené úplné střední odborné	86	12,5
Vyučení s maturitou	44	6,4
Ukončené střední všeobecné	19	2,8

Na základě uvedených výsledků se lze domnívat, že dosažené vzdělání je dalším poměrně důležitým faktorem digitální propasti. Moje nálezy tak korespondují s uváděnými výzkumy (Ministerstvo, 2005; Šmahel, 2005), když se potvrzuje sociální a vzdělanostní stratifikace u obou skupin uživatelů ICT.

Znalost cizích jazyků

K současnému vzdělání již nemyslitelně patří také znalost cizích jazyků. Uvažujeme-li o moderních technologiích a internetu, pak je to především angličtina. ICT umožňují komunikovat s lidmi na celém světě – angličtina je přitom běžným dorozumivacím prostředkem na internetu, velká většina webových stránek je v angličtině a také ovládání některých technologií vyžaduje alespoň základní znalost cizího jazyka (to i přesto, že mnoho produktů prodávaných u nás má českou lokalizaci).

Tab. 9 Úroveň znalostí angličtiny

Úroveň znalostí	Počítačově zdatní		Počítačově nezdatní		Celkem (%)
	Počet	%	Počet	%	
velmi dobře	52	94,6	3	5,4	100
dobře	211	91,0	21	9,0	100
základy	193	69,4	85	30,6	100
neovládá	244	30,5	555	69,5	100

Tabulka ukazuje, že „nezdatní“ jsou v tomto směru podstatně více hendikepovaní než „zdatní“, což je může v mnoha ohledech znevýhodnit v přístupu k informacím v cizím jazyce či třeba v hledání práce v zahraničí.

Ekonomické postavení

Při pohledu na ekonomické postavení Počítačově zdatných i nezdatných jsou v obou skupinách na prvním místě „zaměstnanci na plný úvazek“, což je relativně široce definovaná kategorie. Je možné se ale domnívat, že řadí-li se 40 % zaměstnanců mezi „nezdatné“ (58 % se zařadilo mezi „zdatné“), tak počítač a zřejmě i ICT obecně nevyužívají či nepotřebují používat ve svém zaměstnání, případně v osobním životě. Takřka pětinu „nezdatných“ (24,4 %) tvoří starobní důchodci, dalších 8 % pak tvoří důchodci invalidní. Znovu se ukazuje, že starší lidé a nově také hendikepovaní lidé mohou být ohroženi digitální propastí či e-exkluzí. Menší skupinu mezi „nezdatnými“ tvoří nezaměstnaní (11 %), jimž nízká úroveň počítačových dovedností v oblasti ovládnutí počítače může zhoršovat pozici na trhu práce.

Pracovní zařazení a obor působení

V oblasti pracovního zařazení se k Počítačově zdatným řadí zejména administrativní pracovníci (26 %), nižší řídicí pracovníci (13 %), kvalifikovaní dělníci nebo technici (oba 11 %). Lze se tedy domnívat, že v administrativně-řídicích činnostech respondenti využívají (nebo snad musejí využívat?) ke své práci počítač, což se odráží v jejich sebe-zařazení. Největší podíl mezi „nezdatnými“ uživateli mají kvalifikovaní dělníci (34 %), následují pracující v obchodě a službách (12 %, např. prodavač, prodejce v cestovní kanceláři), manuálně pracující v obchodě (11 %) a podnikatel bez zaměstnanců (10 %). V obou kategoriích se objevují na předních pozicích kvalifikovaní dělníci, což je široce pojatá a zároveň nejvíce zastoupená kategorie. Je však možné se domnívat, že využívání počítačů bude do jisté míry vázáno na druh vykonávané činnosti, případně na vybavení firmy a nelze odhlédnout ani od osobních aspirací jednotlivců v pracovním i osobním životě.

Nejvíce „nezdatných“ je ve službách (37,5 %) a v technických oborech (29,0 %). Naopak „zdatní“ jsou zejména v technických oborech (27,3 %) a ve službách (22,7 %). Podobně jako u pracovního zařazení respondentů také zde můžeme uvažovat o tom, že do hry vstupuje jak charakter jednotlivých oborů v rámci široce pojaté kategorie „technické obory“ nebo „služby“ tak konkrétní vykonávané činnosti a osoba respondenta.

Typický Počítačově zdatný a nezdatný dospělý v ČR

Na základě výše uvedeného a dalších, již dříve provedených analýz (Zounek, 2006b) se lze ptát, kdo je tedy dnešní typický Počítačově zdatný a Počítačově nezdatný dospělý? Jinými slovy: Kdo jsou ti, kteří pracují běžně s počítači, jsou schopni využívat jejich možností a stát se těmi, kdo získávají výhodu? Kdo jsou naopak ti, kdo mohou být potenciálně znevýhodněni, případně až vyloučeni z některých oblastí života moderní společnosti?

Typickým Počítačově zdatným dospělým obyvatelem České republiky je muž (nebo i žena) ve věku 20 až 29 let bydlící ve městě s 20 000 až 99 999 obyvateli, který má ukončené úplné střední odborné vzdělání a je zaměstnaný na plný úvazek jako administrativní pracovník v technickém oboru. Počítačově nezdatný dospělý je žena ve věku 50 až 59 let bydlící v obci do 4 999 obyvatel, která je vyučená bez maturity. Je zaměstnaná na plný úvazek jako kvalifikovaný dělník ve službách.

Zajímavou charakteristikou obou skupin respondentů je pak znalost angličtiny. Domnívám se, že znalost cizích jazyků se může stát v našem prostředí jedním z faktorů digitální propasti, a to zejména v nadnárodním měřítku. Výsledky ukazují, že angličtinu neovládá také poměrně velké procento „zdatných“, takže tato slabina se objevuje u obou

skupin respondentů. Tento faktor nemusí být zatím nijak výrazně vnímán, ale v blízké budoucnosti se tato situace může změnit a může negativně ovlivňovat pozici našich dospělých v mezinárodním srovnání.

Účast na neformálním vzdělávání

Předpokládám, že k uzavírání digitální propasti může docházet pouze v případě, kdy zejména „nezdatní“ budou mít tendenci se více vzdělávat (než zdatní), aby tak zlepšovali nebo rozšiřovali svoje znalosti či dovednosti a rozvíjeli svůj individuální kapitál. Při analýze problematiky jsem využil postupu, který navrhli a rozpracovali Šed'ová a Novotný (2006). Vytvořil jsem dvě proměnné (index realizace a index identifikace), které jako sumační indexy podávají v souhrnu míru účasti „zdatných“ a „nezdatných“ na neformálních vzdělávacích aktivitách. Výsledné indexy pak mohou nabývat hodnoty od 0 do 7, kdy nula znamená, že se respondent neúčastnil žádné vzdělávací akce, resp. tak nehodlá činit ani v budoucnu. Čím vyšší je hodnota indexu, tím více se respondent účastnil v posledním roce vzdělávání, případně se v roce následujícím hodlá vzdělávat.

Podíváme-li se na Počítačově nezdatné zjistíme, že 79,6 % respondentů se v posledním roce nezúčastnilo žádného vzdělávacího kurzu (nulový index realizace) a průměrná hodnota indexu realizace činí 0,3. Celé tři čtvrtiny „nezdatných“ (75,6 %) nepocítuje žádnou potřebu vzdělávat se v následujícím roce a dalších 13 % respondentů se chce zúčastnit jednoho kurzu. Průměrná hodnota indexu identifikace je 0,4.

Ve skupině Počítačově zdatných se 46,3 % respondentů v posledních dvanácti měsících nezúčastnilo žádného kurzu (dále např. 24,2 % absolvovalo jeden a 17,4 % dva kurzy) a průměrná hodnota indexu realizace je 1,0. V blízké budoucnosti nemá potřebu vzdělávat se 45,4 % „zdatných“ (dalších 22,0 % hodlá navštěvovat jeden kurz). Průměr indexu identifikace činí 1,1. Z výsledků je patrné, že jak „nezdatní“, tak „zdatní“ dospělí se obecně příliš nezúčastňují neformálního vzdělávání a ani do budoucna o tom příliš neuvažují. Přesto jsou patrné rozdíly mezi oběma skupinami. Nabízí se tedy otázka, do jaké míry souvisejí indexy realizované a identifikované s oběma zkoumanými skupinami uživatelů. Při korelaci realizovaného vzdělávání je hodnota korelačního koeficientu (Cramérovo V) 0,37 (na hladině významnosti 0,00) a při korelaci indexů identifikace je korelační koeficient (Cramérovo V) 0,32 (na hladině významnosti 0,00).

Lze se tedy domnívat, že digitální propast mezi Počítačově zdatnými a Počítačově nezdatnými bude mít tendenci se prohlubovat. Nepůjde o dramatický proces, protože účast v neformálním vzdělávání je i u „zdatných“ poměrně velmi malá. Vývoj v delším časovém horizontu lze nicméně odhadovat jen stěží. Můžeme ale říci, že nejenom dosažené formální vzdělání, ale i účast na neformálním vzdělávání se stává jednou z determinantů digitální propasti v ČR. Vzdělávání je sice obecně chápáno jako nástroj k uzavírání digitální propasti, zatím, podle mých výsledků, ale není jeho potenciál v ČR využíván. Dokonce může mít vzdělávání i opačný efekt, a to v prohlubování rozdílů mezi dospělými.

Důvody dospělých k neúčasti na neformálním vzdělávání

Účast dospělých v neformálním vzdělávání je v ČR velmi malá (viz výše). Nabízí se tedy otázka, které důvody se mohou objevovat jako bariéry v účasti na tomto typu vzdělávání. Nabídl jsem respondentům sadu možných důvodů a oni měli vyjádřit míru svého souhlasu s uvedeným tvrzením. Z mnoha nabízených důvodů v dotazníku vybírám, vzhledem k omezenému místu určenému pro tento příspěvek, pouze čtyři výroky: 1. Účast ve vzdělávacích kurzech nebo na školeních pro mě nemá smysl (v tabulce označeno – účast nemá smysl); 2. Kvalita kurzů bývá poměrně nízká (kvalita kurzů nízká); 3. Pracovně jsem

příliš zaneprázdněn/a (příliš práce); 4. Nemám momentálně dostatek finančních prostředků (nedostatek financí).

Tab. 10 Vybrané důvody k neúčasti na neformálním vzdělávání pohledem dospělých

	účast nemá smysl		kvalita kurzů nízká		příliš práce		nedostatek financí	
	zdatní	nezdatní	zdatní	nezdatní	zdatní	nezdatní	zdatní	nezdatní
	Počet/%	Počet/%	Počet/%	Počet/%	Počet/%	Počet/%	Počet/%	Počet/%
souhlasí	71/9,9	238/34,3	22/3,1	31/4,5	134/18,7	149/21,5	98/13,7	203/29,3
spíše souhlasí	110/15,3	147/21,2	111/15,5	100/14,4	232/32,4	141/20,3	205/28,6	202/29,1
spíše nesouhlasí	162/22,6	130/18,7	280/39,1	165/23,8	173/24,1	158/22,8	198/27,6	142/20,5
nesouhlasí	357/49,8	131/18,9	220/30,7	139/20,0	162/22,6	205/29,5	199/27,8	108/15,6

O smysluplnosti vzdělávání jsou více přesvědčeni „zdatní“, kdežto z odpovědí „nezdatných“ lze usuzovat na to, že o neformálním vzdělávání a jeho smyslu přinejmenším pochybují (prokázána významná souvislost mezi oběma skupinami, Pearsonův chí-kvadrát $p=,00000$). Kvalita vzdělávacích akcí je jedním z důležitých kritérií, které hrají roli při rozhodování o účasti na nich. Většina respondentů se domnívá, že kvalita kurzů není špatná (prokázána významná souvislost mezi oběma skupinami, Pearsonův chí-kvadrát $p=,00310$). Otázkou je, na základě čeho usuzují respondenti na kvalitu kurzů, případně, kde hledají informace o kvalitě vzdělávacích akcí. Zvláště pak je tato otázka zajímavá, pokud víme, že nějakou vzdělávací akci absolvovalo pouze malé procento respondentů. Mít dostatek času je nutnou podmínkou pro účast na neformálním vzdělávání. Data naznačují, že přílišná pracovní zaneprázdněnost je bariérou zhruba pro polovinu „zdatných“ a přibližně 42% „nezdatných“, což jsou poměrně velké skupiny. Dalším důležitým kritériem při rozhodování o vzdělávání v dospělém věku může být i cena vzdělávacích akcí. Cena či snad lépe momentální finanční situace respondenta může být dle výsledků bariérou zejména pro „nezdatné“.

Závěr

Bylo by možné očekávat, že v současné době, tedy např. po více než deseti letech od připojení naší země k internetu, budou informační a komunikační technologie takřka běžnou součástí života velké části populace. Zdá se však, že se ještě stále nacházíme v procesu implementace ICT (a to zejména v rovině technologické, nikoliv „společenské“), který si vyžádá poměrně hodně času, a to i přesto, že ICT samotné se rozvíjejí velmi rychle.

Ukazuje se, že rozdílná úroveň počítačových dovedností může skutečně souviset s proměnnými jak z oblasti socioekonomické, tak z oblasti vzdělávání. Podařilo se mi identifikovat významné rozdíly mezi Počítačově zdatnými a Počítačově nezdatnými dospělými. Výsledky ukázaly, že účast dospělých ve vzdělávání je velmi malá, ale že otázkou je i motivace ke vzdělávání. Domnívám se, že zmíněné výsledky umožňují poznat lépe život dnešních dospělých v souvislosti s rozvojem ICT a rovněž mohou napomoci při úvahách o tom, jak dále rozvíjet a podporovat vzdělávání dospělých v éře digitálních technologií.

Zdroje:

e-Skills. [on-line] Český statistický úřad 2006. [cit. 19. 10. 2006] Dostupné z: <URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/e_skills>

Ministerstvo informatiky a rozvoj informační společnosti v České republice. Třetí vydání. [on-line] Ministerstvo informatiky České republiky, 2005. [cit. 17. 6. 2006] Dostupné z: <URL: http://www.micr.cz/images/dokumenty/Micr_brozura_CZ.pdf>

ŠEĎOVÁ, K., NOVOTNÝ, P. Vzdělávací potřeby ve vztahu k účasti na vzdělávání dospělých. *Pedagogika*, 2006, roč. 56, č. 2, s. 140-151.

ŠMAHEL, D. *Internet v ČR – jen pro vzdělané a bohaté?* [online]. ISDN server, 2005. [cit. 16. 6. 2006]. Dostupný z: < <http://www.isdn.cz/clanek.php?cid=7333>>

ZOUNEK, J. E-learning a vzdělávání. Několik pohledů na problematiku e-learningu. *Pedagogika*, 2006a, roč. LVI, č. 4. s. 335-347.

ZOUNEK, J. ICT, digitální propast a vzdělávání dospělých: socioekonomické a vzdělávací aspekty digitální propasti v České republice. *SPFFBU U 11* (2006). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2006b. s. 101-118.